

KEREKES ÉVA ERIKA–PERÉDI SZILÁRD JÁNOS

GAZDAGOK ÉS SEGÉLYEK

AZ EURÓPAI UNIÓ NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSI SEGÉLYEINEK KERESKEDELEMTEREMTŐ HATÁSA

A tanulmányban a szerzők arra keresik a választ, felfedezhető-e empirikus kapcsolat az Európai Unió tagállamai és intézményei által folyósított nemzetközi fejlesztési segélyek, valamint recipienseivel folytatott kereskedelme között. Az előzetesen megfogalmazott hipotézis szerint a két tényező között pozitív kapcsolat lesz, azaz a több segélyben részesülő államokkal intenzívebbé válik a kereskedelem, ennek elméleti alátámasztására a tanulmány több lehetséges mechanizmust is felvázol. A hipotézis tesztelésére egy bővített gravitációs modellen alapuló panelökonometriai módszerrel kerül sor. A felhasznált adatbázis az 1988–2012 közötti időszakra vonatkozóan összesen 2550 megfigyelést tartalmaz. Az eredmények nem támasztják alá az előzetes hipotézist, a változók között negatív, illetve semleges kapcsolatot tükröznek, amely nem bizonyul érzékenynek a különböző specifikációkra. Bár a modell előtt számos korlát van, az eredmények fontos szakpolitikai következményekkel járhatnak.

BEVEZETÉS

„It is a tragedy that while our planet is blessed with sufficient resources to feed its six billion people, many are going hungry and many are living in the misery that poverty breeds. [...] Trade is the key engine for growth...” [Moore, 2001]. Ezekkel a szavakkal utalt 2001-ben a WTO akkori főigazgatója, *Mike Moore* arra, hogy egy olyan új tárgyalási fordulót kell nyitni a szervezet történetében, amely fontos célként kezeli a fejlődő országok erősebb integrációját a világkereskedelemben, következésképpen a dohai forduló tárgyalásai is (formálisan) a fejlődéskoncepciót helyezték a középpontba. Ebben az értelemben a fejlődő országokra nézve a világkereskedelem és a nemzetközi fejlesztési együttműködés célrendszere közös nevezőre kerül: csökkenteni a szegénységet, elősegíteni a gazdasági növekedést és a szerkezetváltást ezekben az államokban. Ez a megközelítés fedezhető fel napjainkban mind az OECD, mind az Európai Unió ún. *szakpolitikai ajánlásaiban* is (aid for trade), amely szerint hosszabb távon a segélyeknek a fejlődő országok saját erőből történő, fenntartható talpra állását, a világgazdaságba való bekapcsolódást kell elősegíteniük.

A tanulmányban arra keressük a választ, van-e hatása a nemzetközi fejlesztési segélyeknek a donor és recipiens közötti kereskedelemre. Akár úgy tekintünk a fejlesztési segélyezésre, mint a fejlett államok érdekeinek kivetülésére, akár úgy, mint amely a partnerek érdekeit tartja szem előtt, bizonyos mechanizmusokon keresztül ezeknek a külső forrásoknak lehet direkt vagy indirekt hatása a kereskedelem volumenére. Nem szükségszerű, hogy ez a hatás egy win-win szituációt eredményezzen, jelentheti azt, hogy a donor ország kereskedelem útján hasznot realizál az általa biztosított fejlesztési támogatásból, de generálhat előnyöket a fejlődő országok számá-

ra is. Azonban ha nincs empirikusan igazolható kereskedelemteremtő hatása a hozzájárulásoknak, annak fontos következménye van a fent vázolt policyk megvalósítására és jövőjére, illetve a segélyallokáció mintázatára nézve.

A tanulmányban arra vállalkozunk, hogy az Európai Unió fejlesztési segélyeinek kereskedelembővülésre gyakorolt hatását empirikusan teszteljük. Előzetesen azt a hipotézist fogalmazzuk meg, hogy az uniós segélyek és a kereskedelem volumene között pozitív kapcsolat lesz, tehát a fejlesztési támogatások hatására intenzívebb lesz a két fél közötti kereskedelem. Feltevésünk tesztelésére egy bővített gravitációs modellt alkalmazunk panelstruktúrán, az általunk szerkesztett, 1988 és 2012 közötti adatokat tartalmazó adatbázist felhasználva. Bár modellünk alapján nem lehet általánosítható következtetéseket levonni az uniós fejlesztéspolitikára nézve, megvilágíthatjuk, van-e szignifikáns kapcsolat a két változó között, illetve az eredmény további kutatási irányokat alapozhat meg.

A tanulmány a következőképpen épül fel. Az első fejezetben az empirikus kutatást megalapozó legfontosabb elméleti keretet vázoljuk fel. Ennek keretében először definiáljuk a legfontosabb nemzetközi fejlesztési segélyezéshez kapcsolódó fogalmakat, illetve indokoljuk az Európai Unió, mint donor kiválasztását. Ezt követően a segélyallokáció motivációinak elméleti hátterére térünk ki, különös tekintettel az érdekek kereskedelemmel való összekapcsolódására. A harmadik alfejezet olyan mechanizmusokat igyekszik felvázolni, amelyeken keresztül a fejlesztési segélyezés és a kereskedelem összekapcsolható, és elméleti keretként szolgálhat azon hipotézisünk alátámasztására, hogy a változók között pozitív kapcsolatot feltételezhetünk. A fogalmak és elméleti alapvetések tisztázását követően röviden áttekinthetünk olyan szakirodalmi munkákat, amelyek már foglalkoztak kutatási kérdésünk empirikus tesztelésével. A második fejezetben térünk át az empirikus modell bemutatására, először ismertetjük az adatbázisunk legfontosabb jellemzőit, majd formalizáltan bemutatjuk a bővített gravitációs modell becslőfüggvényét, illetve kitérünk a felhasznált változókra is. A harmadik fejezetben a modellek eredményeit ismertetjük, majd konklúziót vonunk azokból. A robusztusabb eredmények érdekében több modellspecifikációt is alkalmazunk.

1. ELMÉLETI HÁTTÉR

Az első fejezetben definiáljuk a használt kulcsfogalmakat, azaz a nemzetközi fejlesztési segélyeket, valamint a fejlesztési együttműködésben részt vevő feleket, majd bemutatjuk, miért az Európai Unió fejlesztési tevékenységét vizsgáljuk jelen tanulmányban. Ezt követően arra keressük a választ, milyen érdekek húzódnak meg a donorok tevékenysége mögött, és milyen mechanizmusokon keresztül feltételezünk kapcsolatot a segélyek és a kereskedelem volumene között.

1.1. A NEMZETKÖZI FEJLESZTÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉS FOGALMA ÉS SZEREPLŐI

A nemzetközi fejlesztési rezsím magában foglalja a segélyezésben résztvevő szereplőket, a döntéseiket és cselekedeteiket mozgató érdekeket és motivációkat, vala-

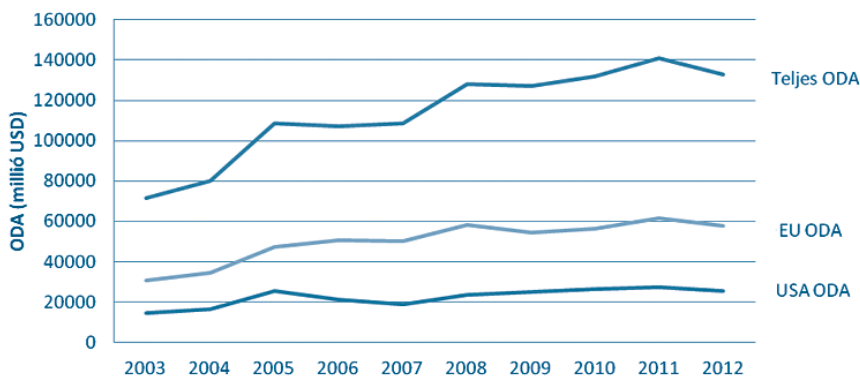
mint az ezeket korlátozó nemzeti vagy nemzetközi intézményeket és normákat. A nemzetközi fejlesztési együttműködés (NEFE)¹ alatt azt a tevékenységet értjük, amelynek keretében egy adott nemzetközi szereplő bizonyos célok elérése érdekében erőforrásokat (például tőkét, árut, technológiát) biztosít egy másik félnek [Paragi, Szent-Iványi, és Vári, 2007]. Azt, hogy mi számít *hivatalos fejlesztési támogatásnak* (Official Development Aid, ODA), az OECD Fejlesztési Támogatási Bizottság (Development Assistance Committee, DAC) definíciója határozza meg. Ennek alapján minden, hivatalos állami szinten koncessziós feltételekkel folyósított, legalább 25 százalékos adományelemet tartalmazó segély, amely a célszág gazdasági és társadalmi fejlődésének előmozdítására irányul, ODA-nak minősül. A lehetséges partnerországok körét az OECD háromévente felülvizsgált és nyilvánosságra hozott listán definiálja. Az ODA-ra jogosult államok körét az egy főre eső GNI alapján határozzák meg, amelynek felső határa a legutóbbi, 2012 elejétől hatályos besorolás szerint 12 275 USD/fő [OECD, 2012]. Fontos megjegyezni, hogy a hivatalos fejlesztési segélyen kívül léteznek a magán- vagy civil szférából érkező, jóléti funkciókat, fejlődést célzó segélyek is, ám ezek kívül esnek jelen tanulmány vizsgálódásán. Egyrészt azért, mert nehéz pontos adatokat gyűjteni a magán és civil fejlesztési pénzek nagyságáról, illetve arról a tevékenységi körről, amelyekre felhasználják azokat. Emellett elképzelhető, hogy ezeket a szereplőket más ösztönzők és motivációk mozgatják, mint a hivatalos donorokat.

Jelen tanulmányban tehát a hivatalos NEFE tevékenységre koncentrálnak, ezen belül két formát tudunk megkülönböztetni, a *bilaterális* és a *multilaterális* utat. Bilaterális fejlesztésnek számít minden olyan tevékenység, amelynek keretében a donorállamok közvetlenül biztosítanak erőforrást a partnerállamnak, míg multilaterális keretek között a recipiensek valamilyen nemzetközi intézményen keresztül részesülnek a támogatásból [Paragi, Szent-Iványi és Vári, 2007]. Bár az utóbbi esetben a fejlesztési tevékenység nemzetközi kormányközi szervezetek közbeiktatásával történik, mégis elmondható, hogy meghatározó donoroknak az államokat tekinthetjük. Egyrészt azért, mert nemzetközi szinten a NEFE nagyobb hányada bilaterális úton zajlik. Az OECD legfrissebb adatai alapján 2010-ben a teljes segélyallokáció 72 százaléka bilaterális keretek között valósult meg [OECD, 2014]. Másrészt – bár az egyes intézmények rendelkeznek bizonyos mozgásterrel az elosztás kapcsán, illetve normaalkotó, tudásakkumuláló funkciót is elláthatnak – a nemzetközi intézmények fejlesztési pénzei alapvetően a tagállami befizetésektől függenek, illetve maguk az intézmények sem mentesek a tagállami érdekérvényesítési törekvésektől.

A tanulmány az Európai Unió nemzetközi fejlesztési tevékenységére koncentrálnak. Mivel a NEFE nem közös uniós politika, a továbbiakban az Uniót mint egységes donort a tagállamok bilaterális, valamint az uniós intézmények multilaterális fejlesztési tevékenységeinek aggregátumaként definiáljuk. Több érv támasztja alá az

¹ Tanulmányunkban a nemzetközi fejlesztési együttműködés és nemzetközi fejlesztési segélyezés, valamint fejlesztési segély, támogatás, forrás terminológiákat szinonimaként használjuk. Habár megjegyezzük, a segélyezés fogalmának használata az ezredforduló óta kezdett háttérbe szorulni, amikor a nemzetközi diskurzusban megjelent a korábbi segélyezési politikák revíziójának igénye, valamint az átfogó fejlesztéspolitikák és a globális partnerségi viszony gondolata.

uniós fejlesztési tevékenység kutatási kérdés szempontjából történő vizsgálatát. Először is, napjainkban az Európai Unió a legnagyobb donor a világon, 2012-ben a világ összes donorállama által biztosított ODA 43,46 százaléka érkezett az Unióból, ráadásul ez a 40 százalékos feletti arány időben stabilnak bizonyul. Összehasonlításképp a második legnagyobb donor Amerikai Egyesült Államok részesedése a teljes ODA-ból 19,15 százalék [OECD, 2011].

Adatok forrása: OECD 2011, saját szerkesztés

1. ábra: Az összes donor, az EU és az USA által biztosított ODA

Az EU esetében tehát egy megkerülhetetlen donorról van szó. Emellett pozitívum, hogy nem csak egy-egy ország tevékenységére vonatkozóan tudunk következtetéseket levonni, hanem az összes tagállam bekerül az elemzésbe, továbbá a vizsgálható recipiensek száma nagy és földrajzilag is diverz. Másrészt, az EU közös kereskedelempolitikával rendelkezik, így nem kell az egyes donorok és recipiensek között lévő kereskedelmi korlátok, esetleg egyezmények különbözőségére figyelmet fordítani.

1.2. A SEGÉLYEZÉS MOTIVÁCIÓI

A nemzetközi fejlesztési rezsimmel foglalkozó teoretikusokat régóta foglalkoztatja, hogy pontosan milyen motivációk húzódnak meg a segélyezés mögött, milyen mintázatok alapján adnak a donorok, és kik kapnak fejlesztési forrásokat. A kérdést két irányból tudjuk megközelíteni, a donorok érdekei és a recipiensek szükségletei felől, illetve igyekszünk arra is rávilágítani, a kereskedelem szempontjából milyen következtetéseket indukál ez a két megközelítés. Ez utóbbi azért is lényeges, mert a bevezetőben is említett policy törekvés (aid for trade) megvalósulása az allokációt mozgató motivációktól függ, ehhez pedig a legfontosabb szereplőket kell megvizsgáljunk.

A szakirodalom egységesnek tekinthető abban a megállapításban, hogy a donor-tevékenységet nem lehet pusztán altruista, a recipiens ország igényeit, jólétét és fejlődését előtérbe helyező megközelítéssel magyarázni. Az, hogy a donorállamok

nemzeti jövedelmük egy részéről mondanak le a források biztosítása érdekében, fontos következménnyel bír a segélyallokációra nézve – a fejlesztési tevékenység a külpolitikába ágyazódik, következésképpen megjelennek benne a donorok nemzeti érdekei [Szent-Iványi, 2005].

A donormotivációk felrajzolása igen komplex feladat, ráadásul a szempontok többnyire nem tisztán, hanem egymással átfedésben jelennek meg. *Maizels* és *Nissanke* [1984] klasszikus cikkükben három kategóriába sorolják az érdekeket:

- politikai és biztonsági érdekek,
- donor befektetési érdekek,
- kereskedelmi érdekek.

A politikai-biztonsági dimenzió alatt egyaránt értik a kvantifikálható előnyöket (például fegyverexport), illetve a puha politikai befolyásolást, az érdekszféra kiterjesztését, a második pont a befektetési környezet javítását takarja, amelyből a donor állam vállalatai profitálhatnak. Jelen tanulmányban a harmadik, kereskedelmi vonatkozás az igazán releváns. Ennek alapján a fejlesztési támogatások nyújtásának egyik legfontosabb motivációja az, hogy cserébe a donor állam valamiféle gazdasági, ezen belül is kereskedelmi előnyre tegyen szert. Ez jelentheti a donorexport felvőpiacának kiterjesztését, az exportszektor erősítését, ezáltal a külső egyensúly javítását és a devizatartalékok növelését. Motiváció lehet a kereskedelmi mérleg másik oldalának javítása, az importlehetőségek jobb kihasználása is [Younas, 2008].

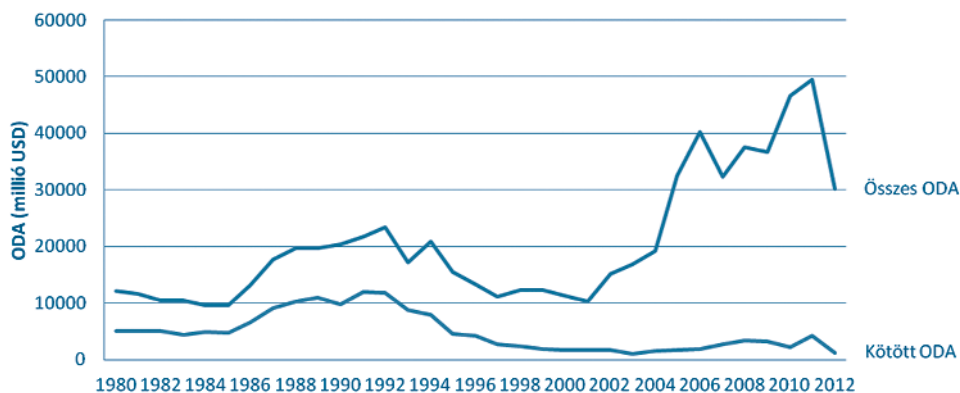
Láttuk tehát, hogy a donorok perspektívájából az ODA összefonódhat kereskedelmi célokkal. A segélyezés motivációit vizsgálva a donorérdekek mellett figyelmet kell fordítanunk arra is, mennyiben felel meg a segélyallokáció a recipiensek szükségleteinek, mennyire alkalmazkodik a fejlesztésben részt vevő államok gyakorlata a fejlődők problémáihoz. A kutatók többsége arra a következtetésre jut, hogy a donorok dominálják az elosztási döntéseket, elsősorban az ő hasznosságnövelésükre (legyen szó akár gazdasági, politikai vagy egyéb előnyökről) irányul a segélyek kiosztása [Maizels és Nissanke, 1984; Alesina és Dollar, 2000; Berthélemy, 2005]. Vannak azonban új kutatások, amelyek igyekeznek rávilágítani arra, hogy korábban az irodalom a recipiensek érdekeit vagy teljesítményét alul-, illetve a donorérdekeket túlbecsülte [Hoeffler és Outran, 2008]. Mindenesetre elmondható, hogy bármi is legyen a segély mögött meghúzódó motiváció, annak kereskedelemstönzítő hatása pozitív lehet a partnerek számára is, amennyiben érvényesülni tudnak olyan hatásmechanizmusok, amelyek kereskedelemmé konvertálják a tőkét. A következő részben felvázolunk ilyen potenciális mechanizmusokat.

1.3. FEJLESZTÉSI SEGÉLYEK ÉS KERESKEDELEM

Láthattuk, hogy a segélyezés motivációi között lehet a kereskedelemteremtés is, illetve hipotézisünk is pozitív kapcsolatot vázol fel a két változó között. A következőkben arra térünk ki, milyen mechanizmuson keresztül lehet összekapcsolni a fejlesztési támogatásokat és a kereskedelmet, azaz min alapszik az a feltevésünk, hogy a több segély több kereskedelmet generálhat. Fontos megjegyeznünk, hogy nem lehetséges egyértelmű ok-okozati összefüggéseket meghatározni, a hatásmechanizmusok komplexitása, az egyéb makrotényezők hatása miatt a tudományos diskur-

zusban is döntően az empirikus bizonyítékok mentén történik ennek teoretizálása. A következőkben négy összefüggést világítunk meg, amelyek szintén csak közelítések, de véleményünk szerint felmerülhetnek a két változó viszonyában.

A fejlesztési pénzeknek a kereskedelem volumenét növelő hatására az első kézenfekvő magyarázat a segélyek kereskedelemhez való kötöttsége. Habár mára a szakirodalom a negatív következményeit hangsúlyozza, a *feltételekhez kötött segélyezés* (tied aid), ezen belül is a kereskedelemhez – azaz a donor országból való importáláshoz – kötött segélyezés meghatározó jelenség a fejlesztési együttműködés történetében. Ezen a mechanizmuson keresztül egyértelmű, hogy a több segély a kötöttségnek köszönhetően több kereskedelmet eredményez. Fontos látni azonban, hogy OECD adatok szerint 2012-ben az Európai Unió multilaterális, valamint a DAC tagsággal rendelkező tagállamai bilaterális forrásainak mindössze 4,11 százaléka volt kötött [OECD, 2011]. Bár az uniós donorok az 1990-es évekig a teljes ODA jelentős hányadát (40–50 százalék) kötött segélyként biztosították, mára ennek jelentősége csökkent.

Adatok forrása: OECD 2011, saját szerkesztés

2. ábra -Az Európai Unió DAC tagállamai és intézményei által folyósított összes és kötött segély, 1980–2012

Ennek ellenére nem tévesztendő szem elől a tied aid hatása, ám igen kis részesedésének köszönhetően egy esetlegesen fellelhető pozitív kapcsolatnak nem ez lesz a fő forrása.² Sőt, amennyiben a kieső kötött ODA-t nem helyettesíti nem kötött, de hasonlóképp kereskedelebővítő hatású segély, a kapcsolat akár negatív fordulatot is vehet.

² A kötött segélyeket a hatás megértéséhez, illetve kiszűréséhez érdemes lenne külön változóként bevonni az elemzésbe. Ilyen adatok azonban csak a DAC tagsággal rendelkező országokról állnak rendelkezésre, amely nem fedi le az általunk vizsgált összes donorországot, így hiányos paneladatokat eredményezne. Ennek következtében a kötött segélyek nem szerepelnek külön a vizsgálat során, de megjegyezzük, hogy olyan elemzésben, ahol van rendelkezésre álló adat, érdemes külön szerepeltetni.

A következő magyarázat a *tranzakciós költségekre és kereskedelmi korlátokra* épít. Habár a nemzetközi kereskedelem liberalizációjában jelentős előrelépések történtek (különösen a dohai forduló óta), fontos látni, hogy még mindig számos akadály van a fejlődő országok kereskedelmi tevékenysége előtt. Egy internális példát említve, a rossz infrastruktúra és a rosszul működő intézmények jelentősen megemelik a szállítási, logisztikai, illetve az export-import költségeket a fejlődő országok számára, mindez jelentős hátrány a világgazdaságba való bekapcsolódás szempontjából. Számos tanulmány rámutat arra, hogy a fejlesztési segélyek hozzájárulhatnak ezen akadályok leépítéséhez, ami nemcsak a kereskedelem lehetőségeire, hanem a recipiensek teljesítményére is kihatással lehet. A fejlesztési segélyek bővíthetik az exportkapacitásokat és javíthatják a termelői környezetet, a tranzakciós költségek csökkenésével javulhat a versenyképesség, diverzifikáltabbá válhat a termelés. Végeredményben a kereskedelem-bővülés előmozdíthatja a növekedést és a szerkezetváltást az adott országban – ami egyben a segélyek fő céljának számít –, a hazai jövedelem bővülése pedig további kereskedelemteremtő hatással bírhat [Karingi és Leyaro, 2009].³ Ez a megközelítés tükröződik például az OECD policy ajánlásaiban is, amelyek szerint hosszabb távon nem a segélyekben, hanem a kereskedelemben van a szegénységcsökkentés és fejlesztés jövője [lásd például OECD, 2013 vagy OECD–WTO, 2013].

A harmadik összefüggés egy nehezen kvantifikálható, ám igen fontos tényezőre világít rá, amely szintén kereskedelemöszönzőként hathat. A segélyforrások lehetőségét teremthetnek a *gazdasági és politikai kapcsolatok megerősítésére*, esetleg megteremtésére a különböző formális és informális csatornákon keresztül. Bár létezhetnek soft korlátok (például kulturális vagy nyelvi), ezek áthidalását segíti az, ha a segélyfolyósításon vagy a fejlesztési projekteken keresztül kapcsolat teremődik a két fél között. A gazdasági tevékenységek szempontjából fontos továbbá, hogy egy komoly információs aszimmetria van a két oldal között, hiszen egymás termékeiről és termelőiről kevés tudással rendelkeznek, ám a segélyezés útján ennek csökkentésére is lehetőség nyílhat [Wagner, 2003].

A fenti három összefüggés pozitív kapcsolatot vázol fel a folyósított fejlesztési segélyek, valamint a kereskedelem alakulása között. Nem szabad szem elől tévesztelnünk azonban a szakirodalomban fellelhető *monetarista megközelítést*, amely ellentétes, negatív hatást feltételez az export vonatkozásában. A monetaristák szerint a segély mint tőkeáramlás a megnövekedett pénzkereslet következtében a valuta felértékelődéséhez, erősödéséhez vezet, ami végső soron tovább csökkenti az exportszektor versenyképességét [Nowak-Lehmann et al., 2010]. Ezen elméleti következtetéseknél nem hagyható figyelmen kívül, hogy a negatív összefüggés az exportot érinti, miközben a valutaerősödés az importra kedvező hatással van, ha a segélyek a fogyasztásbővüléshez is hozzájárulnak, van egy pozitív ellensúly a versenyképességbeli romlásnak.

Fontos megjegyeznünk, hogy a tényezők közötti összefüggés nem csak az általunk felvázolt segély-kereskedelem szekvenciában értelmezhető, hanem fordítottan

3 Természetesen hozzá kell tennünk, hogy a segélyek nem minden formája lehet azonos hatással a kereskedelem-bővülésre, illetve létezhetnek olyan jelentős akadályok, amelyekre a fejlesztési segély kevés közvetett hatással bír (például a jogszabályi környezet).

is. Elképzelhető, hogy a donorállamok több ODA-t folyósítanak azon partnereiknek, akikkel többet kereskednek, vagy éppen stratégiai termékeket érintő export-import kapcsolat van közöttük [lásd például Maizels és Nissanke 1984, Berthélemy 2005, Younas 2008]. Amellett, hogy nem zárjuk ki ennek a kauzalitási viszonynak a relevanciáját, ezt az irányt jelen írás keretei között nem vizsgáljuk.

1.4. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A szakirodalomban több kísérlet is történik a segélyezés kereskedelemre gyakorolt hatásának elméleti megalapozására – mint ahogyan azt mi is megtettük az előző részben a mechanizmusok felvázolásával –, ám nincs egységes álláspont arról, az ODA kereskedelemteremtő hatása empirikusan igazolható-e.

Don Wagner [2003] tanulmányában a segélyek közvetlen és közvetett hatását egyaránt figyelembe véve épít fel egy empirikus modellt, kutatását a donorok exportjára fókuszálja (a szolgáltatások exportját kivéve). Eredménye pozitív szignifikáns kapcsolatot mutat a segélyek és a kereskedelebővülés között, bár a hatás nem azonnali, hanem egyéves késéssel jelentkezik. Az elemzés során kontrollál a kötött segélyekre is, így kitér arra, hogy a kereskedelem bővülése a kötött segélyeknek köszönhető hatáson felül jelentkezik. Wagner szerint minden egyes dollársegélyből 35 cent visszajut a donorállamhoz az exporton keresztül.

Felicitas Nowak-Lehmann és szerzőtársai [2010] az ODA kereskedelebővítő hatását 21 donor ország, valamint 132 recipiensük között vizsgálták az 1988–2007-es időtávra vonatkozóan, ám Wagnertől eltérően ők az utóbbiak exporttevékenységére koncentráltak. A panelelemzés eredményeképpen azt állapították meg, hogy a segélyek szignifikáns hatással vannak a partnerországok exportjára, ám ez nem minden esetben megfigyelhető. A szerzők érvelése szerint az ázsiai, dél-amerikai és óceániai recipiensek sikeresen tudták többletfogyasztássá és beruházássá alakítani a beáramló tőkét, ezért figyelhető meg ezekben az államokban az exportkapacitás bővülése, a hatás Afrika vonatkozásában azonban elenyésző. Hozzáteszik azt is, hogy elemzésük alapján az általunk előző pontban említett monetarista megközelítés – amely szerint a segélyek árfolyamhatása ronthat az export versenyképességén – rövid távon igaz lehet, de hosszú távon nem jelentkezik ilyen jelenség.

Két tanulmányban *Tim Lloyd* és szerzőtársai [2000], illetve *Robert Osei, Oliver Morrissey* és *Tim Lloyd* [2004] azonban más következtetésre jutnak. Korábbi írásuk hangsúlyozza, hogy létezhet empirikus kapcsolat a kereskedelem és a segélyek között, de ez recipiensenként és donoronként változhat, az összefüggés tehát nem általánosítható. 2004-es cikkükben a szubszaharai Afrika országait és donoraikat vizsgálták, eredményeik nem támasztották alá, hogy a kötött segélyek által generált hatáson felül történik bővülés a kereskedelmi kapcsolatokban, erre szignifikáns hatással csak a bruttó nemzeti termék növekedése van.

Az első fejezetben tehát az alapvető fogalmak, szereplők és a segélyezési motivációk bemutatását követően kitértünk arra, milyen elméleti megfontolásokon keresztül történhet kereskedelemteremtés az ODA által. Bár vannak lehetséges mechanizmusok, amelyek ezt a pozitív kapcsolatot eredményezhetik, a szakirodalom nem egységes az empirikus eredmények tekintetében.

2. A TÉMA VIZSGÁLATA

A második fejezetben bemutatjuk adataink forrását, illetve az adatbázis és a felhasznált változók főbb jellemzőit. Ezt követően rátérünk a modell felírására, valamint a becslés ismertetésére.

2.1. ADATBÁZIS

Az adatbázis saját szerkesztésünk eredménye, a felhasznált adatok több forrásból származnak. A hivatalos fejlesztési segélyekre vonatkozóan a legmegbízhatóbb és legszélesebb körű adatokkal az OECD rendelkezik, így ennél a változónál a szervezet adatbázisára támaszkodtunk. Mind a recipiensek, mind a donorok GDP adatait a Világbank statisztikáiból nyertük, míg az Európai Unió és partnerei közötti kereskedelem volumenét az Eurostat adatbázisából. Végül a geodezikus távolságok, valamint a koloniális háttérváltozó esetében egy francia kutatóintézet, a CEPPII (Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales) gyűjteményére támaszkodtunk.

Forrás: saját szerkesztés

3. ábra - Az Európai Unió recipienseinek földrajzi elhelyezkedése, 1988–2012

A megfigyelési időszak az 1988 és 2012 közötti időszak, tehát az adatbázis 25 év adatait tartalmazza. Az időtáv kiválasztásánál arra törekedtünk, hogy minél hosszabb távon tudjuk elemezni a változókat. Habár az ODA-ra vonatkozóan már 1960-tól találhatunk adatokat, a nagy mennyiségű hiányzó segélyérték, de főleg az export és import adatok 1988-tól való elérhetősége miatt elemzésünket végül erre az intervallumra korlátoztuk.

Ahogy az korábbi fejezetekben említettük, az általunk vizsgált donor az Európai Unió, ezen belül az uniós intézmények és tagállamok együttesen – utóbbiaknál ter-

mésztesen figyelembe vettük a csatlakozás évét is. Az elemzésbe bevont recipiens körét az EU adott időszakokra vonatkozó segélyezési tevékenysége jelölte ki. A vizsgált 25 évben az EU összesen 116 országnak biztosított fejlesztési forrásokat, ám a mintában végül csak 102 állam szerepel, kivettük ugyanis azokat az egységeket, amelyek esetében valamely változóra hiányos adataink voltak. A recipiens névjegyzékét a függelék tartalmazza, földrajzi eloszlásukat a 3. ábrán szemléltetjük.

Összesen tehát 2550 megfigyelés áll rendelkezésünkre a modell becsléséhez. Megjegyezzük, hogy habár 6 esetben a GDP adatok hiányoznak, szinte teljes, illetve egyértelműen kiegyensúlyozott paneladatbázissal dolgozhatunk.

2.2. A MODELL

Az általunk használt modell a gravitációs modell egy bővített formája. A gravitációs modell két ország kereskedelmének volumenét magyarázza az országok bruttó hazai össztermékének és fizikai távolságának segítségével. Az összefüggés szorzat alakú, így logaritmizálva lineárisan lehet becsülni a modellt.

$$T_{ij} = \frac{GDP_i^\alpha GDP_j^\delta}{Dist_{ij}^\gamma} \quad (1)$$

$$\ln[(T)_{ij}] = \alpha \times \ln(GDP_i) + \beta \times \ln(GDP_j) - \gamma \times \ln Dist_{ij} \quad (2)$$

Ezt az egyenletet bővítettük ki úgy, hogy a behelyeztük az egyik ország által a recipiens ország számára nyújtott segélyt, illetve más kontrollváltozókat is megvizsgáltunk. Mivel a segély hatását nem gondoljuk azonnalinak, ezért a modellbe a segély késleltetett értékeit is beleraktuk. Továbbá, mivel adataink folyóárasak, GDP-arányosan vizsgáltuk meg őket, vagyis elosztottuk azokat a recipiens ország GDP-jével. Tehát a becsülendő modell:

$$\ln\left(\frac{T_{ij,t}}{GDP_{i,t}}\right) = \beta_0 + \alpha \times \ln(GDP_{i,t}) + \delta \times \ln(GDP_{j,t}) + \gamma \times \ln Dist_{ij,t} + \beta \times \sum_{k=c}^T \frac{\ln Aid_{i,t-k}}{GDP_{i,t-k}} + \theta \times \bar{x} + \varepsilon \quad (3)$$

Ahol a β a GDP-arányos segélyek t időszakhoz képest c -től T -ig való késleltetések együttható vektora, \bar{x} pedig a kontrollváltozók vektora. A gravitációs modell feltételei alapján δ -nak pozitív értéket, míg γ -nak negatív értéket várunk, kiinduló hipotézisünk alapján pedig β értékeit is nagyobbak gondoljuk 0-nál. Mivel $GDP_{i,t}$ -vel arányosítottuk a változókat, így α modellbeli korlátaihoz át kell kissé alakítani az egyenletet.

$$\ln\left(\frac{T_{ij,t}}{GDP_{i,t}}\right) = \ln(T_{i,j,t}) - \ln(GDP_{i,t}) \quad (4)$$

$$\ln[(T)_{ij}] = \beta_0 + (\alpha + 1) \times \ln(GDP_{i,t}) + \delta \times \ln(GDP_{j,t}) + \gamma \times \ln Dist_{ij,t} + \beta \times \sum_{k=c}^T \frac{\ln Aid_{i,t-k}}{GDP_{i,t-k}} + \theta \times \bar{x} + \varepsilon \quad (5)$$

Tehát α -nak -1 -nél nagyobbak kell lennie, hogy igazodjon a gravitációs modell feltevéseihez.

2.3. VÁLTOZÓK ÉS BECSLÉS

A becslést paneladatbázisunkon végeztük el, ahol a keresztmetszeti paramétert a recipiens országok adták, míg az időparamétert az évek. A modellbe egy donor országot, az Európai Uniót vettük be, így minden év esetén a keresztmetszeti mintában a donor ország GDP-je konstans, tehát csak a recipiens országok GDP-je szóródik. Ebből következik, hogy ha az egyes éveket dummy változóként belevesszük a becslésbe, akkor azok hatása nehezen különíthető el a donor ország GDP-jének hatásától. Mivel a *távolság* változónak nincsen időbeli szóródása, így azoknál a modelleknél, ahol időben differenciálódik a minta, ez a változó kiesik. A modellekben használt változókat részletesen az *1. táblázatban* soroljuk fel.

A modellben logaritmizált értékekkel dolgoztunk, ami részben a gravitációs modell struktúrájából fakad, részben pedig kezeli az esetleges stacionaritási problémákat, ugyanis a panel idődimenziójának hossza már felvethetné ezt a problémát. Mivel azonban a logaritmizáláson túl a legtöbb változó még a recipiens országok GDP-jéhez is arányítva van, ezzel a problémával a későbbiekben nem foglalkozunk. Ezen kívül a GDP-vel való leosztás azt a célt is szolgálta, hogy a folyóáron számolt értékekben lévő torzításokat, mint az infláció vagy az árfolyamváltozás, kiszűrje.

1. táblázat: Függő és magyarázó változók

Változó neve	Változó leírása
<i>Függő változók</i>	
lker	A két fél közötti kereskedelem volumene GDP-arányosan, logaritmizált formában
lexport	A recipiens országok EU-ba irányuló exportja GDP-arányosan, logaritmizált formában
limport	A recipiens országok EU-ból érkező importja GDP-arányosan, logaritmizált formában
<i>Magyarázó változók</i>	
IGDP_donor	A donor (Európai Unió) adott évre vonatkozó GDP-je, logaritmizált formában
IGDP_recipiens	A recipiens ország adott évre vonatkozó GDP-je, logaritmizált formában
Idist	A két fél közötti geodezikus távolság
laid	Az adott évben folyósított ODA/fő, GDP-arányosan, logaritmizált formában. 1-től 5-ig számozott formában a késleltetett értékek szerepelnek
colony	A koloniális múltra vonatkozó dummy változó. (1=van gyarmati múlt, 0=nincs gyarmati múlt)

Forrás: saját szerkesztés

A függő változó esetén a kereskedelem volumenének mérése a cél, így a modellben alapvetően a donor és recipiens ország közti import és export értékének összegét vettük, illetve ennek logaritmizált formáját. Ám a modell robusztusságát vizsgáló az export illetve import értékeivel is lefuttattunk több modellspecifikációt.

Egy további kontrollváltozót, a gyarmati múltat is bevonjuk az elemzésünkbe, hiszen intuitíve arra következtethetünk, egyes tagállamok történelmi hagyomá-

nyokból eredően volt gyarmataikkal aktív kereskedelmet folytatnak. Hozzáteesszük, a colony változót akár proxyként is lehetne a kevésbé fejlett gazdasági-politikai intézményekre értelmezni, de ezzel bővebben jelen írásban nem foglalkozunk.

3. EREDMÉNYEK

A következő részben ismertetjük a becslés eredményeit. A fejezet során több modellt is felvázolunk a minél szofisztikáltabb eredmények érdekében. Végül konklúziót vonunk, mindemellett kitérünk elemzésünk korlátaira, valamint a továbblépés lehetőségeire is.

3.1. A MODELLEK EREDMÉNYE

Adatainkon elsőként a gravitációs alapmodellt teszteltük le, hogy lássuk, megfelelően illeszkedik-e alapmodellünk az adatainkra, tehát teljesülnek-e egyáltalán a gravitációs modell feltevései. A fenti specifikációnak megfelelően a GDP adatokat és a távolságokat logaritmizáltuk, az összkereskedelmet pedig – miután elosztottuk a recipiens ország GDP-jével – szintén. Az adatokat *pooled OLS* és *fixed effect* modellel is megnéztük, továbbá bevezettük az idő dummykat is.

2. táblázat: Első modell. Gravitációs modell becslése

	pooled OLS	pooled OLS idő dummykkal	fixed effect	fixed effect idő dummykkal
IGDP_donor	0,316***	0,398*	0,177***	0,146***
IGDP_recipiens	-0,503***	-0,502***	-0,304***	-0,25***
ldist	-1,82***	-1,82***	-	-
R ²	0,2554	0,2585	0,2500	0,100

Forrás: saját szerkesztés. Megjegyzés: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Az eredmények alapján a gravitációs modell illik az adathalmazra, hiszen mindegyik specifikációnál a várt irányú hatásokat kaptuk (az *IGDP_recipiens* együttműködésének a fentebb leírtak alapján -1-nél kell nagyobbak lennie, ez teljesül mindhárom modellnél). A *fixed effect* becslésnél a várakozásoknak megfelelően kiesett az időben nem szóródó *távolság* változó, továbbá látszik, hogy az *idő dummyk* bevétele a regressziókba nem hozott érdemi változást. Bár az R²-eket a teljesség kedvéért feltüntettük, azonban nagyságuk vizsgálatunk szempontjából nem bír érdemi jelentőséggel, mivel elsősorban nem a kereskedelem volumenének minél pontosabb becslése a cél, hanem a segélyek és a kereskedelem kapcsolatának vizsgálata.

Az alapmodell ellenőrzése után bevettük az általunk vizsgált legfontosabb magyarázó változót, a *segélyezést* is a modellbe. Ahogy modell leírásnál kifejtettük, a segélyeknél késleltetett hatást várunk, így több időszaki ODA értékét is belerak-

tunk a modellbe. Bár ellenőrzés céljából több specifikációt is megvizsgáltunk, az alapmodellben 5 időszaki késlettel számoltunk.

Az itt vizsgált specifikációk esetében az év dummykat is belehelyeztük a modellbe, de mint korábban láthattuk, érdemben nem befolyásolják az eredményeket. Ezen kívül bevezettük a *colony* változót, amely akkor vesz fel egyes értéket, ha az EU bármely tagállamának gyarmata volt az adott recipiens ország. Azt várjuk, hogy ennek együtthatója pozitív lesz, azaz koloniális múlttal rendelkező országgal többet kereskedik az Európai Unió. A három következőkben megvizsgált modell a *pooled OLS*, a *fixed effect* és a *random effect* becslések.

3. táblázat: Második modell. A segélyek hatásának becslése három specifikációval

	pooled OLS	fixed effect	random effect
IGDP_donor	0,622***	0,153***	0,234***
IGDP_recipients	-1,581***	-0,305***	-0,352***
ldist	-2,044***	-	-2,043***
laid	-0,352***	-0,017	-0,029*
laid1	-0,194***	-0,037**	-0,043**
laid2	-0,164**	-0,023	-0,030
laid3	-0,100	-0,022	-0,026
laid4	-0,084	0,001	-0,003
laid5	-0,179***	-0,016	-0,023
colony	0,764***	-	-0,475
R ²	0,653	0,353	0,324

Forrás: saját szerkesztés. Megjegyzés: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Eredményeink meglepő módon nem igazolták hipotézisünket. Továbbra is szignifikánsak a gravitációs modell paraméterei, ám a *segély* változóra minden becslésben negatív hatást kaptunk, amelyek közül több is szignifikáns. A modellből azt látjuk tehát, hogy nem igazolódik a segélyek kereskedelemteremtő hatása, sőt, az összefüggés szignifikánsan ellentétes. A *colony* változó hatása azonban a vártak megfelelően alakult. A második modellünk eredményeit tovább szeretnénk szofisztikálni, ezért két további becslést végzünk. Először is az előző modellben a *kereskedelem* változót mint az export és import összegét alkalmaztuk, ám felmerülhet bennünk, hogy a két irányra különbözőképpen hathat a fő magyarázó változónk, a *segély*. Másodszor a szakirodalomra támaszkodva öt éves késlettel dolgoztunk eddig, így azt is vizsgálat alá vesszük, befolyásolja-e a választott késletelési időtáv eredményeinket. A továbbiakban a *pooled OLS* becslést használjuk, de megjegyezzük, hogy az így kapott eredményeket az esetleges endogenitás torzíthatja.

Először tehát azt nézzük meg, hogy eredményeink mennyire robusztusak a függő változó definiálására, vagyis arra, hogy a kereskedelem volumenét mivel mérjük. Ehhez ez előző modellt lefuttattuk úgy, hogy függő változóként az *import*, illet-

ve az *export* logaritmusát használtuk. Összehasonlításképp szerepeltetjük az előző, második modell eredményeit is.

4. táblázat: Harmadik modell. A kereskedelem felbontása exportra és importra

	pooled OLS		
	lker	lexport	limport
lGDP_donor	0,622***	0,563**	0,584***
lGDP_recipients	-1,581***	-1,745***	-1,493***
ldist	-2,044***	-1,704***	-2,341***
laid	-0,352***	-0,414***	-0,310***
laid1	-0,194***	-0,215**	-0,180**
laid2	-0,164**	-0,184*	-0,152**
laid3	-0,100	-0,100	-0,092
laid4	-0,084	-0,112	-0,076
laid5	-0,179***	-0,197**	-0,193***
colony	0,764***	0,962***	0,650***
R ²	0,653	0,570	0,670

Forrás: saját szerkesztés. Megjegyzés: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

Az eredmények alapján jól látszik, hogy a függő változó ilyen típusú specifikációjára nem érzékeny a modell. A kapott hatások és azok szignifikanciája jelentősen nem tér el egymástól az eredetileg bevont *kereskedelem* változó, valamint az *export* és *import* változó tekintetében. Mindez azt jelenti számunkra, hogy a segélyek hatására sem a recipiensek exportja, sem importja nem mutat igazolható bővülést.

Végül azt vizsgáltuk meg, hogy a segélyek késleltetésének számától hogyan függ a modell. Mivel minden késleltetés adatvesztéssel jár, ezért csak 3 és 4 maximális késleltetést alkalmaztunk, véleményünk szerint egy hosszabb időtáv 25 éves periódusunkban túlságosan nagy adatvesztéssel járt volna. Mint ahogyan az előző esetben, itt is feltüntettük az eredmények mellett a második modell eredményeit összehasonlításképpen (5. táblázat).

Az eredmények alapján nincsenek nagy különbségek a különböző késleltetéssel operáló modellek között sem, legyen szó a hatás nagyságáról vagy szignifikanciájáról. A késleltetések utolsó eleme mindig szignifikáns, ennek oka az lehet, hogy az adott év a régebbi segélyek hatását kumulálja. Összességében úgy véljük, a modell késleltetéseinek megválasztásakor inkább érdemes szakirodalmi elméleti megfontolásokra hagyatkozni, mint a különböző modellek eredményei alapján dönteni.

5. táblázat: Késleltetés 3, 4 és 5 évre

	pooled OLS		
	Iker	Iker	Iker
IGDP_donor	0,548***	0,598***	0,622***
IGDP_recipiens	-1,589***	-1,586***	-1,581***
ldist	-2,051***	-2,042***	-2,044***
laid	-0,399***	-0,349***	-0,352***
laid1	-0,277***	-0,257***	-0,194***
laid2	-0,174**	-0,171**	-0,164**
laid3	-0,206***	-0,102	-0,100
laid4	-	-0,186***	-0,084
laid5	-	-	-0,179***
colony	0,794***	0,766***	0,764***
R ²	0,649	0,652	0,653

Forrás: saját szerkesztés. Megjegyzés: * p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

3.2. KONKLÚZIÓ

Eredményeinket tekintve elmondhatjuk, hogy nem sikerült alátámasztanunk előzetes hipotézisünket a fejlesztési segélyekre és a kereskedelem volumenére vonatkozóan. Írásunk elején azt feltételeztük, hogy a két változó között pozitív kapcsolat lesz, és az első fejezetben fel is vázoltunk elméleteket olyan potenciális mechanizmusokra, amelyek alátámaszthatják ezt a transzmissziót. Bővített gravitációs modellt alkalmazó panelbecslésünk azonban nem igazolta ezt a hipotézist, negatív hatást kaptunk, amely modell specifikációtól függően volt szignifikáns. Hogy eredményeinket tovább szofisztikáljuk, alapmodellünket több tekintetben is módosítottuk. Először a kereskedelmet bontottuk fel exportra és importra, majd több specifikációt is bevezettünk a késleltetésre. Az eredmények hatását, irányát és szignifikanciáját ezek a módosítások érdemben nem változtatták meg.

A fentiek alapján tehát az Európai Unió tagállamainak és intézményeinek segélyezése nem teremt a felek között több kereskedelmet, sőt, esetlegesen csökkenti annak volumenét. Ez a következtetés bár eltér az általunk várt eredménytől, korántsem egyedülálló, mint ahogyan azt az első fejezet végén a szakirodalmi áttekintésnél láttuk. Fontos azonban, hogy ez a konklúzió nem általánosítható, illetve szükséges áttekinteni a modell korlátait is, mielőtt a negatív kapcsolat magyarázatát keresnénk.

Három elemet szeretnénk kiemelni, amelyeket a modell korlátjaként azonosítunk. Elmondható, hogy egy olyan témát igyekeztünk empirikus modellbe ágyazni, amely nehezen generalizálható. A segélyezés olyan specifikus érdekek, egyéni mintázatok mentén történhet, amely nem feltétlenül áll kapcsolatban a kereskedelemmel – a NEFE motivációinak tárgyalásánál is láttuk, a teljes kép felrajzolása igen komplex feladat. Továbbá, bár vannak előnyei annak, hogy az Európai Uniót egységes aktorként kezeltük tanulmányunkban, éppen ezen komplexitás miatt ez egy

olyan leegyszerűsítés lehet, amely torzítást okoz az eredményekben. Elképzelhető, hogy a különböző tagállamok eltérő módon élnek a segélyezés kereskedelemre gyakorolt potenciális hatásával, amelyet egyéb tényezők (így például a gyarmattartói múlt) is eltérően befolyásolnak. Végül, ahogyan arra az első fejezetben kitértünk, a modellben fellép egy endogenitási probléma, azaz a segély és a kereskedelem viszonya nem csak az általunk felvázolt irányban értelmezhető. A késleltetés erre a problémára is igyekezett valamelyest választ adni, ám a valódi megoldás egy megfelelő *IV* (instrumentális változó) megtalálása lenne, ami jelenleg hiányzik a szakirodalomból.

A fenti korlátok ellenére érdemes összefüggéseket keresni, amelyek magyarázatot adhatnak a kapott eredményekre. Gyakorlati oldalról véleményünk szerint két tényező húzódhat meg a több segély, ám csökkenő kereskedelem mögött. Egyrészt, elképzelhető, hogy a kötött segélyezés visszaszorulásával *a segélyek kereskedelemteremtő hatása visszaesett*, tehát a nem kötött segélyek nem tudták kereskedelemmé transzformálni a beérkező tőkét. Ehhez valamelyest kapcsolódik a következő elképzelésünk, miszerint az Európai Unió fokozatos bővülésével az *Unión belüli kereskedelem fontosabbá és intenzívebbé vált*, mint az EU-n kívüli országokkal folytatott kereskedelem. Végül, az elméleti részben felvázolt monetarista megközelítés is magyarázó erővel szolgálhat, azonban ennek tesztelésére további kutatásra lenne szükség.

Az általunk talált összefüggésnek fontos policy következményei is vannak. Bevezetőknek azzal kezdtük, hogy több nemzetközi szervezet által körvonalazott fejlődési agenda is azt hangsúlyozza, hogy a segélyezés kereskedelemteremtő tevékenységében nagy potenciál van. Bár elméleti alapon valóban felvázolható ilyen összefüggés, ennek tényleges pozitív hatása természetesen csak akkor létezhet, ha a gyakorlat is ebbe az irányba mutat. Mi azonban eredményeink alapján fenntartásokkal, de élhetünk azzal a következtetéssel, hogy jelenleg a gyakorlat nem szükségszerűen ez, különböző donor-recipient viszonyokban eltérő lehet.

A felvetett témakör, valamint a kapott eredmények további kutatási lehetőségeket tartogatnak. A modell korlátainál megfogalmazottak alapján több továbblépési utat tudunk felvázolni. Egyrészt az adatbázis elemszámának növelése, hosszabb idősor robusztusabb vizsgálatot biztosítana. Másrészt, mivel főleg a segélyek és a kereskedelem közötti kapcsolat feltárására voltunk kíváncsiak, számos olyan változót kihagytunk, amelyekkel tovább lehetne finomítani a modellt, legyen szó akár politikai vagy gazdasági berendezkedésről, illetve kultúráról. Emellett érdemes lenne egyes országokra specifikusan vizsgálni a modellt, nem feltétlenül a domináns donorközpontú megközelítésből, hanem akár recipientek kiválasztásával is.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányunk arra kereste a választ, létezik-e szignifikáns kapcsolat a nemzetközi fejlesztési segélyek és a donor-recipient viszonylatban értelmezett kereskedelem volumene között. Elemzésünket az Európai Unió tagállamainak és intézményeinek fejlesztési tevékenységére, valamint partnereikre szűkítettük le. Előzetesen azt a hipotézist fogalmaztuk meg, hogy a két változó között pozitív kapcsolat lesz, azaz

azokkal az államokkal, amelyek több fejlesztési támogatásban részesülnek, a donor államok többet fognak kereskedni.

A témát panelökonometriai módszerrel empirikusan kívántuk megközelíteni, ezt megelőzően az első fejezetben a szükséges kulcsfogalmakat vázoltuk fel, valamint megindokoltuk, miért éppen az Európai Uniót választottuk donornak. Ezt követően a kereskedelem szempontjából ismertettük a NEFE mögött húzódó motívációkat, valamint olyan elméleti mechanizmusokat ismertettünk, amelyeken keresztül alátámasztható a segélyek és kereskedelem közötti pozitív kapcsolatra vonatkozó előfeltevésünk. A második fejezet az alkalmazott adatbázist, változókat és modellt mutatta be. A harmadik fejezetben tértünk ki a paneleredmények ismertetésére, ennek keretében több modellspecifikációt is megvizsgáltunk és értelmeztünk.

A becslést saját, 2550 megfigyelési egységet tartalmazó adatbázisunkon végeztük el az 1988–2012 közötti időszakra vonatkozóan. A felhasznált modell egy bővített gravitációs modell, amelyben kiegészítve szerepeltettük a fejlesztési segélyeket. Eredményeink nem támasztották alá előzetes hipotézisünket, pozitív irány helyett semleges, illetve negatív kapcsolatot találtunk a függő és fő magyarázó változók között. Hogy növeljük eredményeink robusztusságát, kétféleképpen is átalakítottuk a modellünket (kereskedelem változó helyett export és import változók bevonása, valamint a késleltetés időtartamának változtatása), ám változást a hatások irányában és szignifikanciájában nem tapasztaltunk.

Bár eredményeink nem a várt hatást tükrözik, hasonló empirikus következtetésekre találunk példát a szakirodalomban. Igaz, modellünknek több korlátja is van, amely elsősorban a problémakör komplexitását és ökonometriai módszertani kérdéseket érint, véleményünk szerint lehetséges vonatkoztatni az eredményt a gyakorlati tapasztalatokra. A segélyezés és kereskedelem kapcsolatának vizsgálatában, illetve modellünk továbbfejlesztésében több további lehetséges irányt látunk, amely jövőbeli kutatásunk alapját jelentheti.

IRODALOM

- Alesina, Alberto, és David Dollar (2000): „Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?” *Journal of Economic Growth*, sz 5: 33–63.
- Berthélemy, Jean-Claude (2005): „Bilateral donors’ interest vs. recipients’ development motives in aid allocation: do all donors behave the same?” Paper presented at the HWW conference on Political Economy of Aid, Hamburg, 9–11 December, 2004.
- Hoeffler, Anke, és Verity Outran (2008): „Need, Merit or Self-Interest: What Determines the Allocation of Aid?” *CSAE Working Paper Series / 2008–2019*.
- Karingi, Stephen N., és Vincent Leyaro (2009): „Monitoring Aid for Trade in Africa: An Assessment of the Effectiveness of the Aid for Trade”. African Trade Policy Centre, Work in Progress No. 83.
- Lloyd, Tim, Mark McGillivray, Oliver Morrissey és Robert Osei (2000): „Does aid create trade? An Investigation for European Donors and African Recipients.” *The European Journal of Development Research* 12 (1): 107–123.

- Maizels, Alfred, és Machiko K. Nissanke (1984): „Motivations for Aid to Developing Countries”. *World Development* 12 (9): 879–900.
- Moore, Mike (2001): „The WTO: Challenges ahead” május 5, Geneva. http://www.wto.org/english/news_e/spmm_e/spmm61_e.htm. Utolsó letöltés: 2014. március 25.
- Nowak-Lehmann D., Felicitas, Inmaculada Martínez-Zarzoso, Adriana Cardozo, és Stephan Klasen (2010): „Foreign aid and recipient countries' exports: How important are improved bilateral trade relations?” Paper provided by Verein für Socialpolitik, Research Committee Development Economics in its series Proceedings of the German Development Economics Conference, Hannover 2010 with number 44.
- OECD (2011): „Detailed aid statistics: Tying status of bilateral ODA. OECD International Development Statistics (database)”. Utolsó letöltés: 2014. március 18.
- OECD (2012): „DAC list of OECD recipients. Effective for reporting on 2012 and 2013 flows”. Elérhető: www.oecd.org/dac/stats/DAC%20List%20used%20for%202012%20and%202013%20flows.pdf. Utolsó letöltés: 2014. március 18.
- OECD (2013): „Aid for Trade and Development Results: A Management Framework”. The Development Dimension, OECD Publishing. Elérhető: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/development/aid-for-trade-and-development-results_9789264112537-en#page4. Utolsó letöltés: 2014. március 22.
- OECD (2014): „OECD Aid Architecture”. <http://www.oecd.org/dac/aid-architecture/multilateralaid.htm>. Utolsó letöltés: 2014. március 18.
- OECD DAC, WTO Committee on Trade and Development, World Trade Organization, és OECD (2013): *Aid for Trade at a Glance 2013: Connecting to Value Chains*.
- Osei, Robert, Oliver Morrissey, és Tim Lloyd (2004): „The Nature of Aid and Trade Relationships”. *The European Journal of Development Research* 16 (2): 354–374.
- Paragi Beáta, Szent-Iványi Balázs és Vári Sára (2007): *Nemzetközi fejlesztési segélyezés*. Budapest: TeTT Consult Kft.
- Szent-Iványi Balázs (2005): „A nemzetközi fejlesztési együttműködés politikai gazdaságtana”. *Kül-Világ* II (4): 28–45.
- Wagner, Don (2003): „Aid and Trade – an Empirical Study”. *Journal of the Japanese and International Economies* 17 (2): 153–173.
- Younas, Javed (2008): „Motivation for Bilateral Aid Allocation: Altruism or Trade Benefits”. *European Journal of Political Economy* 24 (3): 661–674.

ADATBÁZISOK

CEPII - Geodist database

http://www.cepii.fr/CEPII/en/bdd_modele/presentation.asp?id=6

Eurostat - Comext database

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/>

OECD StatExtracts - Aid (ODA) disbursements to countries and regions

<http://stats.oecd.org/index.aspx?r=2393#>

The World Bank - World Data Bank, World Development Indicators

<http://databank.worldbank.org/data/views/variableselection/select-variables.aspx?source=world-development-indicators>

FÜGGELÉK

AZ EURÓPAI UNIÓ RECIPIENSEI, 1988–2012

Algeria	Gabon	Nigeria
Angola	Gambia	Pakistan
Antigua and Barbuda	Ghana	Panama
Argentina	Grenada	Papua New Guinea
Bangladesh	Guatemala	Paraguay
Belize	Guinea	Peru
Benin	Guinea-Bissau	Philippines
Bhutan	Guyana	Rwanda
Bolivia	Honduras	Samoa
Botswana	India	Senegal
Brazil	Indonesia	Seychelles
Burkina Faso	Iran	Sierra Leone
Burundi	Jamaica	Solomon Islands
Cameroon	Jordan	Sri Lanka
Cape Verde	Kenya	St. Kitts-Nevis
Central African Rep.	Kiribati	St. Lucia
Chad	Laos	St. Vincent & Grenadines
Chile	Lebanon	Sudan
China	Lesotho	Syria
Colombia	Liberia	Tanzania
Comoros	Madagascar	Thailand
Congo, Dem. Rep.	Malawi	Togo
Congo, Rep.	Malaysia	Tonga
Costa Rica	Maldives	Tunisia
Cote d'Ivoire	Mali	Turkey
Cuba	Mauritania	Uganda
Dominica	Mauritius	Uruguay
Dominican Republic	Mexico	Vanuatu
Ecuador	Mongolia	Venezuela
Egypt	Morocco	Vietnam
El Salvador	Mozambique	Zambia
Equatorial Guinea	Nepal	Zimbabwe
Ethiopia	Nicaragua	
Fiji	Niger	